

הרי אותם שני עדים ביחד **משלמין** לו לבעלים הראשונים **את הכל** [את כל ערך הקרקע], ואלו הרי זממו להוציא את הקרקע מיד בעליה, וקיימא לן [מכות ה א] "משלשין בממון", כלומר, מחלקים את הפסד הממון בין העדים הזוממים.

היו **שנים** מעידים אותו **בראשונה**, כלומר, מעידים שאכלה בשנה הראשונה לחזקתו, ו**שנים** אחרים מעידים אותו **בשניה** [על השנה השניה], ו**שנים** אחרים מעידים אותו **בשלישית**, ונמצאו כולם זוממים: (14)

הרי שלושת הכתות **משלשין ביניהם** את נ-11 תשלום ערך כל הקרקע. (1)

היו העדים **שלושה אחים**, המעידים כל אחד על שנה אחרת, והיה עד **אחד רחוק מצטרף עמהם** [לכל אחד ואחד]:

הרי **אלו שלש עדיות**, לענין הכשר האחים

חזקת שלש שנים, והוזמו על ידי עדים שאמרו להם "עמנו הייתם", ואמרה תורה [דברים יט יח] "ודרשו השופטים היטב, והנה עד שקר העד, שקר ענה באחיו. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", ומשנתנו מפרשת, כיצד עדי חזקה נעשים מזומין, וכיצד הם משלמים.

ב. אין עדים נעשים זוממים לחייבם ממון עד שיזימו את כולם, ואף אם היו יותר משני עדים, אין הם נעשים זוממים עד שיזימו את כולם.

ג. עדי ממון שהוזמו, מחלקים את הממון שעמדו לחייב, בין כל העדים ואפילו הם מאה.

אם היו **שנים** עדים **מעידין אותו** [את המחזיק] **שאכלה שלש שנים** של חזקה, ובאו לסייע בידו לטעון "לקחתיה מבעלים הראשונים", ו**נמצאו השנים זוממים**:

משה מידם, והיא עבר הירדן שדינה כארץ ישראל לכל דבר.

14. **כתב ב"יד רמה** בפירוש המשנה: דוקא באופן שנתברר, שכאשר העידה כל כת מהם ידעה היא בחברותיה, וכגון שעמדו כל הכתות שם ביחד "וקא מרמזי רמוזי", כי באופן זה מתברר, שכולם באו להעמיד את הקרקע ביד המחזיק מכח שני חזקה, ד"קיימא לן דרמוזי כי האי גוונא גבי עדים זוממין מילתא היא, מיד דהוה "...", ומשום שבלאו הכי יכולים הם לומר: אנו לא באנו אלא לחייב את המחזיק בפירות שאכל, "ואפילו כת בתרייתא פטורה, כדקתני לקמן: והן עדות אחת להזמה, דקיימא לן אין משלמין עד שיזומו כולן".

והרשב"א **כתב**: משלשין ביניהן: ודוקא

מרמזי רמוזי, הא לאו הכי ראשונה ושניה לא היו מפסידין ממנו כלום, אדרבה מוציאין פירות מן המחזיק על ידי עדותן; ומשמע קצת, שאינו סובר כתוספת ה"יד רמה", דבאופן שלא מרמזי רמוזי, כי אז אף השלישית פטורה משום "עד שיזומו כולן".

ובתוספות בעמוד ב כתבו: דכיון דמחזיק מביאן לבית דין, ודאי לטובתו באו כדי להחזיקו בקרקע, ולא כדי לחייבו פירות.

1. כתב הרשב"ם "וקיימא לן אין עדים נעשים זוממין עד שיזומו כולן"; והנה עיקר דין זה — שהביא הרשב"ם לענין שלש כתות המעידות כל אחת עדות אחרת וצירופם הוא לענין החיוב — אינו עוסק באופן זה, אלא כמו ששינו במשנה במכות ה ב "מה שנים — שהעידו אותה עדות

ושנים בשלישית, משלשין ביניהם: ומפרשת הגמרא: **מתניתין**, משנתנו המכשירה כת עדים שאינה מעידה אלא על שנה אחת מתוך שלש שנים הנצרכות לחזקה, בהכרח שהיא **דלא כרבי עקיבא**, שהוא אינו מכשירם, כדמפרש ואזיל.

דתניא, אמר רבי יוסי: **כשהלך אבא חלפתא** (4) [אבא שלי, שחלפתא שמו], **אצל רבי יוחנן בן נורי ללמוד תורה**. ואמרי לה:

להעיד, כי הם אינם פסולים להעיד אלא בעדות אחת, ושלש שנים כשלש עדויות הן. (2)

והן, כל העדויות, **עדות אחת הן לענין הזמה**. שאם הזזמו, משלשים ביניהם, וגם אין מזימים אותם עד שיוזמו כולן. (3)

גמרא:

שינונו במשנה: שנים בראשונה ושנים בשניה

הוזמו כולן]; ואילו בסוף המשנה על מה ששינונו "והן [שלשת הכתות] עדות אחת להזמה", כתב הרשב"ם "שאם הוזמו משלשין ביניהן, וגם אין ניוזמין עד שיוזמו כולן"; משמע שאין דין אחד תלוי בחבירו; ויש ליישב.

2. לשון הרשב"ם הוא: הרי אלו שלש עדויות, ולהכי כשר עדותן, דאשתא דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי, ואין כאן שני עדים קרובים בעדות אחת; והנה לכאורה היה נראה שאף אם היו אלו שלשת השנים עדות אחת, מכל מקום היו כשרים, שהרי שני קרובים כל פסולם הוא שאינם מצטרפים להיות "שני עדים" וכעד אחד הם חשובים, וכלשון הרשב"ם בסוף סוגיית הגמרא על משנה זו "וכי חשבת לאחי כעד אחד", וראה שם **כל הענין**; ולכן, לענין שלש שני חזקה שער אחד יכול להעיד על כל השנים, אין פסול בכך שתהיה עדות זו מצטרפת על ידי שני אחים; ואולם לשון המשנה ולשון הרשב"ם לא משמע כן.

3. נתבאר על פי לשון הרשב"ם, וראה מה שנתבאר בהערה לעיל.

4. ואם תאמר: האיך קרא רבי יוסי לאביו בשמו,

— אינן נהרגין עד שיהיו שניהם זוממין [שהרי כולם כאחד נעשו עדים, וקרא כתיב "והנה עד שקר העד", רש"י], אף שלשה — שהעידו אותה עדות — אינן נהרגין עד שיהו שלשתן זוממין", ומכל מקום בכלל דין זה גם מה שכתב הרשב"ם.

וכן הוא ב"יד רמה" בפירוש המשנה על הסיפא ד"והן עדות אחת להזמה" שביאר: אם הוזמו כולן חוץ מאחת מהן אינן משלמין ממון, דלא נפקא ארעא מחזקתיה דתובע עד דקיימא ליה חזקה לנתבע, ולא קיימא ליה חזקה לנתבע, אלא בסהדותא דכולהו, ואמטול הכי אין משלמין עד שיוזמו כולן, דומיא דשנים דאינן נהרגין עד שיוזמו שניהם.

ולשון רש"י בסנהדרין כח א על סוף משנתנו שהובאה שם, הוא: "והן עדות אחת להזמה: דעד דמתזמי כולהו לא משלמי ממונא, דהא לא הוה מתוקמא בידא דלוקח אלא בסהדותא דכולהו", ולא הזכיר דין עד שיוזמו כולן.

ומשמע מדברי הרשב"ם שדין "משלשין ביניהם" תלוי בדין "עד שיוזמו כולן", [שהרי אין לומר ככוונתו, שהוא בא לבאר למה כולם משלמים, ועל זה ביאר דבהכרח כולם הוזמו; כי למה לו זה, מאחר שהמשנה עוסקת באופן שהוזמו כולן, ומה מכריחנו לפרש דבהכרח

אילימא למעוטי עדים המעידים על גדלותה של נערה, בכך שמעידים שהביאה שתי שערות, כאשר עד אחד אומר "שערה אחת ראיתי לה בגבה", (5) ועד אחד אומר "שערה אחת ראיתי לה בכריסה [באותו מקום]", ומלמד הכתוב שאינם מצטרפים משום שכל אחד מעיד רק על חצי דבר, שהיא הרי צריכה שתי שערות לסימני גדלות!?

הרי אי אפשר לומר כך. שהרי:

וכי האי עדות של כל אחד מהעדים על שערה אחת, במקום נפרד, עדות על "חצי דבר" היא נחשבת!?

והרי "חצי עדות" היא, ולא "חצי דבר"!

הרי זה שאין עדותם מועילה, הוא משום שעל כל פרט מן העדות, על כל שערה משתי שערות, אין שני עדים אלא עדות של עד אחד בלבד, הנחשבת כ"חצי עדות". ואילו הכתוב בא למעט עדות על "חצי דבר", ולא מה שהוא גם "חצי עדות". (6)

אלא דברי הכתוב "דבר", המלמד "דבר" ולא "חצי דבר", אליבא דרבנן, בא למעוטי בכגון שהיו שנים עדים אומרים "שערה

רבי יוחנן בן נורי הוא זה שהלך אצל אבא חלפתא ללמוד תורה —

אמר לו: אכלה המחזיק שנה ראשונה בפני שנים, ושניה בפני שנים אחרים, ושלישית בפני שנים אחרים, מהו שנקבל את עדותם כדי להחשיב זאת לחזקה?
אמר לו: הרי זו חזקה.

אמר לו: אף אני אומר כן. אלא שרבי עקיבא הולך בדבר זה.

שהיה רבי עקיבא אומר: כתיב "על פי שנים עדים יקום דבר", הרי הכתוב אומר שדוקא "דבר" שלם יאמרו העדים, ולא "חצי דבר". שאי אפשר לקבל עדות המצטרפת משתי כתי עדים, כי כל אחת מהם מספרת רק "חצי דבר".

והוא הדין לגבי חזקת שלש שנים, אי אפשר לקבל כת שאינה מעידה על אכילת הפירות בכל שלשת השנים של החזקה, כי החזקה נשלמת על ידי שלשת השנים כאחד.

ודנה הגמרא: ורבנן, שחולקים על רבי עקיבא, האי "דבר" ולא "חצי דבר", מאי עבדי ליה, מה הוא בא למעט, לדעתם!?

שבמקום שער, ו"כריסה" הוא המקום השפל שבמקום שער.

ולפי מה שפירש כאן הרשב"ם ד"כריסה" היינו "אותו מקום", אם כן משמע ד"גבה" לאו היינו אותו מקום, וכן נראה מדברי הרשב"ם המובאים בהערה.

6. שהרי "דבר" כתיב, ואילו "חצי עדות" כבר למדנו מ"על פי שנים עדים יקום דבר", רשב"ם.

ראה בליקוטים החדשים לרבי עקיבא איגר כאן, וראה עוד ב"ספר המפתח" בבבא קמא ע ב.

5. רש"י בבבא קמא ע ב פירש "שיער ראיתי בקשרי אצבעותיה" [וראה בנדה נב ב: "שתי שערות שאמרו: אפילו אחת בגבה ואחת בכריסה, אחת על גבי קשרי אצבעותיה של יד, ואחת על גבי קשרי אצבעותיה של רגל"], ורש"י בנדה שם פירש "בגבה: תחת אותו מקום". והמאירי פירש: "גבה" הוא המקום הגבוה

המשלימות את ה"דבר", ולכך מתקבלת עדותם.⁽⁷⁾

אמר רב יהודה: אם אחד מן העדים **אומר:** **אכלה** המחזיק **חטים**, כלומר, זרע המחזיק חטים שלש שנים ואכלם, **ואחד** מן העדים **אומר:** **אכלה** שעורים שלש שנים, הרי זו חזקה; כלומר, מצטרפת עדותן להחזיקו בשדה; וביאור הציור והטעם מתבאר בסוגיא.

והיה רב נחמן סבור, שכוונת רב יהודה לא היתה באופן שסותרים הם בעדותם, שהרי אם כן ודאי אי אפשר לצרף את עדותם, אלא כך היא כוונת רב יהודה:

מנהג בעלי אדמה, שהם זורעים שנה אחת חיטים ושנה אחת שעורים, וחוזר חלילה, ואמר רב יהודה, שאם העיד האחד על אכילת החיטים, דהיינו, שזרע המחזיק שנה ראשונה שלישית וחמישית חיטים ואכלם,

אחת ראינו **בגבה**, **ושנים** עדים אחרים **אומרים** "שערה **אחת** ראינו **בכריסה**". שהרי יש כאן שתי עדויות שלמות על כל פרט מן העדות, ואין זו חצי עדות. ומכל מקום, אין מקבלים את עדותם, משום שכל כת מעידה על "חצי דבר" בלבד.

ובאופן זה, אף חכמים, החולקים על רבי עקיבא בשני חזקה, מודים, היות וצריכות שתי השערות להיות בה כאחת, כי רק שתי שערות הן סימו גדלות, ואילו כאן, כל כת של עדים אינה רואה אלא שערה אחת מתוך השתיים, ואינה רואה את השערה הנוספת הקיימת, אף שיכולה היא לראותה!

מה שאין כן בחזקה, שאין שלשת השנים כאחת, אלא הן בזה אחר זה, ואותה כת שראתה את אכילת הפירות של השנה הראשונה [שזה אמנם "חצי דבר"], לא יכלה לראות אז, באותה השנה, גם את אכילת הפירות של השנה השניה והשלישית

נשר הראשון, אמרינן "שומא" ניהו, ואינן כלום אלא אם כן ישנן ביחד, וכל כת וכת יכול לראות שתי השערות, דהא ביחד היו, נמצא שכל כת עדות על חצי דבר מעידין, וכל אחת אינו מעיד שהיא גדולה, אלא "חצי סימני גדלות, ראינו" —

אבל שלש שני חזקה דמתניתין, שאין יכולין להיות כי אם בזה אחר זה, ומי שרואה אכילת שנה זו אינו יכול לראות של שנה שניה, אלא אם כן שוהה שנה שניה בזה המלכות, הלכך כל שנה ושנה וכל יום ויום, חשיב דבר שלם בפני עצמו, דעל כרחך כיון דקרא למעוטי אתא, ומעוט אחד הוא דאיכא, אין לך למעט כי אם אותו חצי דבר דמסתבר טפי למעוטי, דהיינו עדות דשתי שערות בשתי כתות.

7. הרשב"ם האריך בזה, וכתב: כגון שנים אומרים "אחת בגבה ראינו, ולא בדקנו יותר", ושנים אומרים "אנו בדקנו מלפניה וראינו אחת בכריסה" —

ואי לאו מיעוטא דקרא "דבר, ולא חצי דבר", לא היה לנו לפסול עדות זה, דעדות זה כשר הוא, מאחר שיש שני עדים על כל שיער, שהרי אינן מכחשינן כלל זה את זה, אלא כת זו בדקה מגבה, וכת שניה בדקו מלפניה, ובשעה אחת ראו שתי השערות, אלו אחת מכאן, ואלו אחת מכאן, דליכא למימר "שומא" ניהו —

[אך] השתא דכתיב "דבר", עדותן בטלה. דשתי שערות, דבר אחד הוא, ואין מועילין אלא כשהן ביחד בבית אחת, שאם נראה אחד היום מכאן, ולמחר גדל שני במקום אחר וכבר

ראשונה שלישית וחמישית, והאחד אומר:
אכלה שניה רביעית וששית, האם הכי נמו
נאמר דהויא חזקה!?

והרי דבר זה אי אפשר, ואינו דומה לזה מעיד על מנה ביום פלוני וזה מעיד על מנה ביום אחר שהם מצטרפים, ומשום שבעדויות על מנה כל אחד בפני עצמו מעיד על חיוב מנה, ולכן כששנים מעידים על חיוב מנה, מתחייב הנידון מנה על פיהם, אבל בנידון דידן אין אף אחד מהם מעיד שהחזיק זה כדין, שהרי חזקה בדילוג אינה חזקה, ואם כן אין שייך לצרפם! (10)

והשני מעיד על אכילת השעורים, דהיינו שנה שניה רביעית וששית, הרי עדותם מצטרפת לחזקה. כי אף על פי שאינם מעידים על מעשה אחד, הרי זה כשני עדים שמעידים כל אחד על הלואת מנה ביום אחר, שעדותם מצטרפת, לדעת רבי יהושע בן קרחה, (8) לעדות אחת לחיוב מנה, היות ולפי כל עד הרי הוא חייב מנה, ואף שני עדים אלו מעיד כל אחד על חזקה שלימה.

ולפיכך מתקיף לה רב נחמן לדין זה:

אלא מעתה, (9) כאשר אחד אומר: אכלה

שני חזקה דמתניתין, שאין יכולין להיות כי אם בזה אחר זה, ומי שרואה אכילת שנה זו אינו יכול לראות של שנה שניה, אלא אם כן שוהה שנה שניה בזה המלכות, ומשמע: דוקא משום שאי אפשר לחזקה שתהיה כאחת, לכן אינו "חצי דבר", אבל אם יכולים להיות כאחת, כי אז אפילו שלא היו כאחת, הרי זה חצי דבר, וזה היפך ממה שיש לדייק מתחילת לשונו, ויש ליישב.

וראה עוד בתוספות כאן ובתוספות בבבא קמא שם, ביאור אחר בחילוק הגמרא.

8. ראה לעיל לב א.

9. בתוספות תמהו על לשון "אלא מעתה", שהרי אין הכי נמי שלדעת רב יהודה כן הוא הדין, כי באופן זה עצמו דיבר רב יהודה, וכך היה לו לומר "אמאי הוי חזקה, והא אין שום אדם אומר שאכלה רצופין ולא דמי לרבי יהושע בן קרחה"; ומכח זה פירשו את כל הענין באופן אחר.

10. תוספת ביאור: הניחא אילו היה מעיד ראובן על שלש שנים רצופות ראשונות, ויעיד

ומבוארת שיטת הרשב"ם שהיא כשיטת התוספות בבבא קמא ע ב בקוצר לשון "ולא דמי לשנה ראשונה בפני שנים ... דהתם ראו כל מה שהיו יכולים לראות"; ומיהו לכאורה היה נראה שאין זו שיטה אחת לגמרי, דלכאורה נראה ממה שהאריך הרשב"ם והוסיף "ואין מועילין אלא כשהן ביחד בבת אחת, שאם נראה אחד היום מכאן, ולמחר גדל שני במקום אחר וכבר נשר הראשון, אמרינן שומא נינהו, ואינן כלום, אלא אם כן ישנן ביחד", דעד כאן לא אמרו שאם יכולים היו לראות את כל העדות אין הם מעידים על חציה, אלא במקום שלענין קיום הדבר אכן נצרך שיהיה קיים חציו השני של הדבר בשעת קיום חציו הראשון, וכאשר הוא באמת בשתי שערות וכפי שביאר הרשב"ם; אבל אם היו מועילים שתי שערות אחת היום והאחת מחר, כי אז — אף שבפועל היו שתיהן כאחת, וראו אלו שערה אחת ואלו שערה אחת — עדות כל כת כשירה, וכך נראה בשיטת הרשב"ם מדברי התוספות כאן בר"ה אלא; וזה שלא כדברי התוספות בבבא קמא שלא הדגישו פרט זה.

אלא שגבי חזקה כתב הרשב"ם "אבל שלש

דומה לראיה] ?!

התם באופן שאמרת, לפיכך אי אפשר לצרפם, כי **בשתא דקא מסהיד מר**, לא קא **מסהיד מר** [בשנה שזה מעיד אין חברו מעיד], אלא זה מעיד על חזקה שאינה רצופה, וזה מעיד על חזקה שאינה רצופה, ולכן אי אפשר לצרפם.

אבל **הכא**, בנידון דידן, מסתמא **תרוייהו**

אמר תירץ ליה רב יהודה לרב נחמן: אף אני לא נתכוונתי להכשירם כשזה מעיד על ראשונה שלישיית וחמישית אכילת חיטים, והשני על אכילת שעורים בשנה שניה רביעית ושישית; ולא הכשרתי אלא כשהעיד אחד על אכילת שלש שנים חטים, והשני מעיד על אכילת שלש שנים שעורים, ומסתמא כוונתם לאותם שלש שנים, וכיון שכן אין לך להקשות מאחד ואמר אד"ה ואחד ואמר בד"ו, כי **הכי השתא** [וכי הנידון

שמעון על שלש שנים רצופות אחרונות, נידון זה אכן דומה הוא לדינו של רבי יהושע בן קרחה, ומאחר שכל אחד מעיד על חזקה טובה ושלמה; אבל כשעדותו של כל אחד היא על חזקה שבפני עצמה אינה חזקה, הרי אין כאן כפל עדות על חזקה.

אך תמהו האחרונים: הלוא אם יעידו ששה עדים כל אחד על שנה אחרת, תועיל עדותם לרבי יהושע בן קרחה, שהרי זה כאילו העיד עד אחד על שלש שנים ראשונות והשני על אחרונות; ואף שלא העיד על שלש כאחת, מכל מקום מה בכך שנתחלקה עדותו בין שלשה אנשים כשרים, וכמבואר דין זה ברשב"א לעיל דף כט בסוגיא דשוכרין.

ולפי זה הוא הדין אם יעיד ראובן על שנה ראשונה, ושמעון על שנה שניה, ויחזור ראובן ויעיד על שנה שלישיית, ויעיד עד אחר על שלשת השנים האחרונות — אף באופן זה תתכשר העדות, כי אם יכול ראובן להעיד על שלשתם כאחת, וגם יכול להעיד עם עוד שנים אחרים על שלש שנים, למה לא יועיל כשהעיד על שתי שנים מתוך השלש.

ואם כן, אף באופן של הגמרא כשהעיד ראובן על ראשונה שלישיית וחמישית, ושמעון על שניה רביעית ושישית למה לא יועיל, והרי זה כמי שהעיד ראובן על ראשונה ושלישית, והשלים

שמעון את השנה השניה, והרי לך "עד אחד" [שנתחלק] על חזקה; ו"עד אחד" נוסף, הוא על ידי עדות שמעון על רביעית ושישית, ומשלים ראובן את השנה החמישית! ?!

והגרי"ג אדלשטיין שליט"א אמר בזה, דאם כי באופן שיעיד ראובן על ראשונה ושמעון על שניה ויחזור ראובן ויעיד על שלישיית, ויבוא עד שלישי ויעיד על השנים האחרונות ודאי יועיל לרבי יהושע בן קרחה, היינו דוקא משום שאותו עד שלישי לא היה מכלל העדות על שלש שנים הראשונות, אבל אי אפשר שיבוא ראובן או שמעון שהם חלק מן ה"עד האחד הראשון", ולהעיד על שלוש שנים האחרונות או על חלקם, שעדות זו היא ה"עד האחד השני", וכשם שאם יעיד ראובן על כל שלשת השנים הראשונות, ויחזור הוא עצמו ויעיד על שלוש שנים האחרונות, אין כאן אלא עד אחד, כך גם, כשהוא חלק מן העדות על החזקה הנעשית על ידי שלש השנים הראשונות, אי אפשר שיהא הוא עצמו מעיד על החזקה הנעשית על ידי שלש השנים האחרונות או על חלקם, [וראה בסוף הסוגיא, מה שיש להעיר בזה].

אך ראה ב"נתיבות המשפט" קמה ו, וב"אבני מלואים" סוף תשובה ד ובהג"ה שם, וב"שער משפט" מו ו, ובחידושי רבי שמעון כתובות סימן כב.